

ning til den franske digters egne erindringer fra 1852-54, der er i 22 bind. Disse erindringer er til gengæld stort set glemte, mens den danske politikers erindringer vil blive stående, selv om dele af dem er vel kortfattede.

Hjortnæs' erindringer er ikke et stort sammenhængende memoire-værk og heller ikke i dets beskedne omfang samlede erindringer. De giver imidlertid en række enkeltbegivenheder og ledende socialdemokraters placering i dem, ofte lang mere detaljeret, end det kendes fra andre steder; det er kaffeklub-medlemmerne Svend Auken, Ritt Bjerregaard, Svend Jacobsen og Hjortnæs selv, der træder mest frem, andre er Inge Fischer Møller og Eiler Koch. Det hele er naturligvis set gennem klubbens og navnlig Hjortnæs' briller.

Mere sammenhængende er der afsnit om kaffeklubben, Socialdemokrater mod EF og fløjddannelser i Socialdemokratiet. Dette sidste dog mere kort og mindre skarpt, også fordi det næppe er muligt at forenkle og udkrystallisere problemet, selv om det søges belyst gennem enkeltsager som købet af F 16 flyene i 1974, demonstrationerne mod Berlingske Tidende 1977, Erling Olsens torpedering af forliget om rentefradragsretten og partiets indre uenighed om skattereformforhandlingerne i 1985.

Bogen har også med en ret fyldig gennemgang af fire sager, der vel mindre belyser »spillet om magten«, men mere magtens vilkår forstået som de vilkår, de personer lever under, der har en større eller mindre magt eller snarere position. Det er Ritt Bjerregaards hotelregning 1978, Hjortnæs' skattesag 1976-79 og sagen om Svend Aukens administrative ansvar 1980-82 for forskudsbetaling af dagpenge-tilskud til arbejdsløsheds-kasserne. Selv om Aukens dagpengesag ikke vedrørte hans personlige forhold, har Hjortnæs fundet grund til at tage den med, skønt den ikke har

andet fælles med de to andre, end at også han var udsat for personlige, perfide angreb.

Ud over bidragene til Socialdemokratiets historie er bogens spredte konklusioner værdifulde. Der er særlig grund til at nævne, at dens belysning af forholdene i en folketingsgruppe – mellem ledelse og de øvrige og gruppepres på den enkelte. Det siges sjældent så åbent som her. Svagheden er, at Hjortnæs blot taler om sit eget parti. Med hans mangeårige erfaring kender han også tilsvarende eksempler i de andre partier. For den mindre orienterede kan det virke som noget specifikt socialdemokratisk. Det samme er tilfældet med hans gennemgang af pressens uvederhæftige personhætz og undertiden modstandernes udnyttelse af den; der var andre, der blev ramt af dette fænomen. Det ville have hævet bogens værdi, hvis den på disse felter var gjort mere almen eller i hvert fald havde haft et bredere udblik. Det havde måske også hævet bogen med nogle bemærkninger om, at det ikke alene er et spil, som foregår i Folketinget, men som i det hele træffes alle steder, hvor mennesker virker sammen. Et godt kildeskrift, der også opfordrer til kildekritiske øvelser.

Vagn Dybdahl

De kongelige amtmænd – en erindringsbog om amtmænd og amter før 1970. Redigeret af Flemming Martensen-Larsen, Karl Peder Pedersen og Ditlev Tamm. (Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 1992). 223 s.

Bogen er den første af en række monografier i det humanistiske forskningsprojekt »Stat, forvaltning og samfund«, hvis hovedværk skal blive »Dansk Forvaltningshistorie« i 4 bind. Da bogen således indgår i bestræbelserne på for første gang at tilvejebringe en dansk

forvaltningshistorie, kan der være grund til at knytte nogle mere generelle bemærkninger til projektet set i forhold til forvaltningen i forbindelse med amtmændseembedet.

I marts 1991 blev der som led i projektet afholdt et symposium, og til brug ved dette blev udsendt forskelligt materiale, bl.a. manuskriptet til et foredrag, som professor Michael Stolleis havde holdt med tre hovedpunkter:

- embedernes og institutionernes historie
- embedsstandens socialhistorie
- forvaltningens normative styring.

I forbindelse med det første punkt understreger han, at det ikke er den enkelte person, men selve embedet forstået som embedsværket der har forvaltningshistorisk interesse. Overført til det amtslige plan må det dog erkendes, at det langt op i tiden for amternes vedkommende var amtmændens person og hans personlige sekretariat, der stod for forvaltningen. Først blev den amtskommunale forvaltning udskilt, bl.a. ved normering af tjenstemandsstillinger til de vigtigste medarbejdere. For overrøvrigheden, skolerådet og skoledirektionen blev udviklingen afsluttet i 1951 ved gennemførelsen af betænkningen om amtsfuldmægtigenes ansættelsesforhold. Med reformens gennemførelse var der tilvejebragt en sådan sikkerhed for amtsjuristernes ansættelse og aflønning, at der også på disse områder kan tales om det egentlige embedsværk.

I forbindelse med det andet punkt kan der være grund til at bemærke, at i overgangsperioden mellem det personlige sekretariat og embedsværket blev amtsjuristerne i et vist omfang rekrutteret ved udstationering fra Indenrigs- og Socialministerierne.

For det tredje punkts vedkommende er det specielt for forvaltningen i forbindelse med amtsmandseembedet, at amtmænden formelt er en del af centralad-

ministrationen, dvs. Indenrigsministeriet, men at forvaltningen – bortset fra den amtskommunale del af forvaltningen – hovedsagelig sorterede under andre ministerier, især Justitsministeriet. Det betyder, at disse andre ministerier er meget tilbageholderde med at fastsætte regler, der kan tolkes som et indgreb i amtmændens ret til at lede og fordele arbejdet f.eks. ved at fastlægge retningslinier og procedurer for behandling af sager. Det medførte, at praksis på de forskellige sagsområder ikke var identiske fra amt til amt. Det blev modvirket af, at amtsjuristernes faglige forening optog et samarbejde med de berørte ministerier og fra 1964 etablerede et årligt kursus på Skarrildhus og udgav en rapport om de foredrag, der var holdt, og de spørgsmål og svar, der var stillet, henholdsvis givet i forbindelse med foredragene. På denne måde blev de retningslinier som de forskellige ministerier, især Justitsministeriet, fulgte i deres praksis, gjort bekendt for amtsjuristerne. I begyndelsen var Justitsministeriet ikke glad for, at rapporterne var tilgængelige for andre end amtsjuristerne. Nu er det Justitsministeriet der står for udgivelsen.

Denne side af amtmændseembedet findes der ikke meget af i bogen om de kongelige amtmænd selv om den også kaldes »en erindringsbog ... om amter«. Bogen indledes med et tilbageblik over de kongelige amtmænds historie. Derefter følger en række erindringsbilleder fortalt af tidligere amtmænd og personer, der har haft tjenstlige eller personlige forbindelser med amtmænd. Det er karakteristisk for disse erindringsbilleder, at det hovedsagelig er amtmænd som formand for amtsrådet, der er baggrund for erindringerne, og at det dernæst er amtmændens hverv i lokalsamfundet uden for embedet eller hverv i tilknytning til amtmændens tidligere ansættelse i et ministerium. En tidligere

amtsborgmester husker dog forkert, når han side 122 nævner, at der var købstadsrepræsentanter i skoledirektionen. Han må tænke på skolerådet, hvor der var købstadsrepræsentanter, og hvis budget og regnskab havnede som efterretningssager på amtsrådets bord.

Det er et savn, at det ikke har været muligt at finde erindringer fra en amtmand, der har fungeret under besættelsen. I denne periode havde amtmanden – navnlig i Jylland – en meget byrdefuld opgave ved nødvendige forhandlinger med besættelsesmagten og efter befrielsen med de engelske militære myndigheder.

Efter erindringerne har en statsamtmand fortalt om udviklingen for statsamterne efter 1970. Det er vanskeligt at finde et mønster for den udvidelse af statsamternes forretningsområde, der har fundet sted inden for de sidste 10 år, fordi der her i princippet er tale om helt forskellige forvaltningssystemer, der henlægges til samme chef, uden at der er tale om væsentlige berøringspunkter. En så stor udvidelse må give organisatoriske problemer. Statsamtmanden nævner, at udvidelsen medfører en fordobling af antallet af årsværk. Et nyt islæt i sagsbehandlingen i de familieretlige sager på statsamtet fremgår også af dette afsnit. Der kan i visse af disse sager ydes rådgivning med bistand af psykologer, psykiatere, socialrådgivere og eventuelle andre med særlige forudsætninger. Efter et forsøg på 2 statsamter er det nu på tale at udvide bistanden til andre sager. Det er en form for sagsbehandling, der stiller store krav og som åbner mulighed for nye former for administrativ sagsbehandling.

Det fremgår af dette afsnit, at der nu arbejdes med gennemførelsen af en omfattende EDB-plan for alle statsamter med en fællesstyring i Indenrigsministeriets regi. Hvis denne plan skal lyk-

kes fuldt ud, er det ikke tilstrækkeligt at omlægge eksisterende arbejdsrutiner, f.eks. tekstbehandling og journalisering, til EDB, men der må – for at få det fulde udbytte af EDB – foretages en analyse af alle arbejdsopgaver ud fra et EDB-synspunkt. Det viser erfaringerne fra udlandet.

I denne forbindelse må det have forvaltningshistorisk interesse, at amtmand P. Holck i 1957/58 tog initiativet til, at der blev udarbejdet et specielt lønsystem til at foretage den meget komplicerede refusionsopgørelse af de forskellige løndele i lærerlønninger. Systemet foretog også beregning og anvisning. I løbet af nogle år tilsluttede andre amter sig systemet, der indtil 1970 blev styret fra Randers amt, hvorefter Undervisningsministeriet efter forudgående udvalgsbehandling (Skolefondsudvalget) overtog styringen af systemet. Da refusionen af lærerløn i 1975 indgik i bloktilskudsordningen, overlod ministeriet styringen til de kommunale organisationer.

I en bygningshistorisk registrant over amtmændenes boliger er kort fortalt om de enkelte boliger. Derefter følger en oversigt over amtmænd, overpræsidenter, landshøvdinge og rigsombudsmænd 1930-1992. Oversigten er geografisk opdelt først i landsdele og derefter i amter, mens desværre sondres der mellem stiftamt, amt og statsamt. Hertil må først bemærkes, at betegnelsen »stiftamt« hverken er et geografisk begreb eller navnet på en forvaltningsenhed. Det uheldige i at anvende ordet »stiftamt« kommer helt tydeligt frem i betegnelsen: Helsingør stiftamt. Et sådant findes ikke. Derimod findes der nu et Helsingør stift. Den seneste udnævnelse viser det, idet den pågældende er udnævnt til »statsamtmand med tjeneste som statsamtmand i Frederiksborg statsamt og stiftamtmand over Helsingør stift«. Det ville have været bedre, om oversigten havde været delt op, så-

ledes at den første del alene viste amtmænd/statsamtmænd, mens den anden del viste stiftamtmændene og samtidig oplyste, hvilke amter det pågældende stift bestod af.

Desværre er der nogle fejl i oversigten. Amtmand P. Holck var ved sin udnævnelse til amtmand formand for Invalidforsikringsretten, ikke fuldmægtig i Sundhedsministeriet, der i øvrigt ikke eksisterede i 1938. Amtmændene Axel Lorck-Madsen, Knud Glente og Arthur Bach var ved deres udnævnelse alle ansat i tjenestemandstillinger som amtsrådssekretærer henholdsvis ved Odense og Assens amtsråd, ved Svendborg amtsråd og ved Århus amtsråd. Den førstnævnte havde tidligere været ansat som kontorchef ved Odense amt,

ikke Aalborg amt. Den anden beklædte tillige et honorarlønnet hverv som kontorchef ved Svendborg amt. Amtmand A. Bach havde – inder han blev amtsrådssekretær – været kontorchef ved Århus amt, ikke ved Ringkjøbing amt.

Hvis oversigten senere skal indgå i en større sammenhæng, bør den kontrolleres først. Bogen er noget præget af, at den – som det fremgår af forordet til bogen – er et biprodukt af en undersøgelse i anden sammenhæng. Den indeholder værdifulde ting, først og fremmest det historiske tilbageblik og afsnittet om udviklingen efter 1970. Erindringsbillederne er interessante og til tider fornøjelige, men har udpræget slagside til den amtskommunale del af arbejdet.

Georg Vedel-Smith

ØKONOMISK OG SOCIAL HISTORIE

Det danske Handelskammer (udg.): *Handelens vej er altid kulturens vej, Det Danske Handelskammer 1742-1992*. (1992). 144 s.

I anledning af sit 250 års jubilæum har Handelskammeret (tidligere Grosserer-Societetet/Provinshandelskammeret) udsendt denne lille bog. Den er forfattet af kendte erhvervshistorikere som Vagn Dybdahl, Svend Aage Hansen og Inger Dübeck. Fremtidsforskeren Rolf Jensen har også et bidrag heri, ligesom kunsthistorikeren Lise Svanholm har forfattet et kapitel. Det er en noget broget kreds af bidragydere, og belysningen af Handelskammerets meritter i fortid og fremtid kunne da godt kalde på forskellige perspektiver, men der mangler alligevel en samarbejdning af perspektiverne. De to sidste bidrag om »Handelens fremtid i år 2017« og »Handelskammerets portrætsamling« kunne ærlig talt godt und-

væres. Rolf Jensens bidrag om fremtiden er et slags causeri, som det er svært at bruge til noget. Handelens folk – og vi andre – kan nikke genkendelse til flere ting, men det forbliver af gode grunde gætteværk. Afsnittet om portrætsamlingen rummer alene billeder af tidligere formænd for organisationen samt anden prominens indenfor handelen, men en egentlig kunsthistorisk guide til studiet af de mange billeder er der desværre ikke tale om.

Så er der heldigvis mere at hente i de erhvervshistoriske bidrag. Dybdahl, Hansen og Dübeck præsenterer os vel ikke ligefrem for nye erkendelser, men nogle af betragtningerne rummer ganske gode pointer. Dybdahls beskrivelse af organisationens udvikling i det 19. århundrede og i begyndelsen af det 20. århundrede viser f.eks. processen fra løsrivelsen fra statsmagtens greb til en mere moderne interesseorganisation